

ŽODŽIO *GĖLĖ* SAMPRATA VIEŠOJOJE VARTOSENJOJE

Santrauka

Šio straipsnio tyrimo objektas yra žodžio *gėlė* vartosena *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (DLKT) ir studentų apklausos duomenys. Straipsnio tikslas – ištirti žodžio *gėlė* semantiką dabartinėje rašto kalboje ir šiuolaikinį *gėlės* suvokimą remiantis studentų apklausa, taip pat pateikti pasiūlymų dėl šio žodžio apibrėžties reikšmių skyrimo ir formulavimo aiškinamajame *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (BŽ).

Ištyrus DLKT ir apklausų duomenis paaiškėjo, kad *gėlės* samprata lietuvių kalboje nėra nusistovėjusi. Išryškėjo visiškai priešingos nuostatos. Remiantis vienais duomenimis būtų galima teigti, kad *gėlė nėra* ‘dekoratyvus augalas’, ‘žolynas’, ‘vijoklis’, ‘kaktusas’ ar ‘krūmas’. Remiantis kitais duomenimis *gėlė yra* ‘žolinis augalas’, ‘dekoratyvus augalas’, ‘vijoklis’, ‘kaktusas’, ‘vandens augalas’, ‘puskrūmis’, ‘krūmas’. Pažymėtina, kad tokie prieštaringi duomenys gauti iš tų pačių šaltinių ar net iš tų pačių respondentų atsakymų.

Tyrimo metu buvo siekta nustatyti, kokie *gėlės* požymiai yra tipiškiausi. Atliktos apklausos rezultatai parodė, kad *gėlė* dažniausiai atpažįstama pagal tipiškiausią išorinį požymį – ‘žiedą’ – tai žydintis augalas.

Atliekant tyrimą taip pat rūpėjo išsiaiškinti, ar *gėlė* yra tik žydintis augalas, ar *gėlė* yra tiesiog dekoratyvus augalas, nebūtinai turintis (akivaizdžiai matomą) žiedą, bet išsiskiriantis, pavyzdžiui, gražiais lapais. Iš vienu pavyzdžių ir atsakymų galima spręsti, kad *gėlė būtinai* turi turėti (išsiskiriantį) žiedą, iš kitų – kad žiedas visai nebūtinus, svarbu, kad *gėlė* vadinamas augalas būtų dekoratyvus, pavyzdžiui, turėtų puošnius lapus, taigi ‘lapai’ irgi yra tipiškas *gėlės* požymis. Tokios prieštaringos nuomonės rodo, kad suvokimas, kas yra *gėlė*, žmonių sąmonėje nėra nusistovėjęs.

Kiti tipiški *gėlės* požymiai yra ‘stiebas’ ir ‘kvapas’. DLKT pavyzdžiai rodo, kad yra svarbi ir *gėlių* paskirtis – *gėles* galima dovanoti, jomis galima puošti namus ir išreikšti pagarbą.

Išanalizavus DLTK medžiagą ir apklausos duomenis, taip pat remiantis ankstesnio autorių straipsnio apie gėlės suvokimą žodynuose prielaidomis, galima konstatuoti, kad lietuvių kalboje žodis *gėlė* turi tris reikšmes: ‘augalo’, ‘augalo dalies’ ir ‘žiedo’. Buvo pasiūlytos tokios šio žodžio reikšmių apibrėžtys BŽ: **1.** *nedidelis laukinis, darželių ar namuose auginamas žydintis arba turintis puošnius lapus augalas, neretai pasižymintis maloniu kvapu*; **2.** *šio augalo žiedas su stiebu, skirtas dovanoti, išreikšti pagarbą, puošti namus ar pan.*; **3.** *šio augalo žiedas*. Taip pat buvo išskirtas trečios *gėlės* reikšmės atspalvis – *šis augalas, turintis tam tikros spalvos žiedą*.

ESMINIAI ŽODŽIAI: tekstynas, apklausa, reikšmė, reikšmės atspalvis, apibrėžtis, gėlė.

ANŽELIKA GAIDIENĖ, DANUTĖ LIUTKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

anzelika.gaidiene@lki.lt

danute.liutkeviciene@lki.lt